

An investigation about entrepreneurship politics in Turkey: 1923-1929

Cumhuriyet ile birlikte girişimciliği etkileyen politikalar üzerine bir inceleme: 1923-1929¹

Bengü Doğangün Yasa²
Faik Çelik³

Abstract

The entrepreneurship which has been understood so late as an important concept in Economics is a center of economic development at the present day. The entrepreneurship is seen the power of economic growth and improvement. Therefore the way which Turkish entrepreneur class followed is important for Turkish economic history. The aim of this study is to analysis economic thought and economic politics that affects evolution of entrepreneur class from 1923 to 1929 which is the period named Liberal Term.

Keywords: The Entrepreneurship; The Entrepreneur; The Politics of Entrepreneurship; Turkey; Innovation.

[\(Extended English abstract is at the end of this document\)](#)

Özet

İktisat bilimi içerisinde önemi geç anlaşılan girişimcilik kavramı günümüzde iktisadi gelişmenin merkezinde yer almaktadır. Girişimcilik ekonomik büyüme ve kalkınmanın motoru olarak görülmektedir. Bu açıdan Türk girişimci sınıfının izlediği yol, Türk İktisat tarihinde önemli bir yere sahiptir. Bu çalışmanın amacı; Liberal dönem olarak da adlandırılan, Cumhuriyet'in kuruluşundan 1929'a kadar geçen süre zarfında, girişimci sınıfın gelişimini etkileyen düşünce ortamının ve uygulanan politikaların değerlendirilmesidir.

Anahtar Kelimeler: Girişimcilik; Girişimci; Girişimcilik Politikası; Türkiye; Yenilik.

1. GİRİŞ

Ülkemizde girişimciliğin tarihi oldukça eski dönemlere dayanmaktadır. Türkler, Orta Asya'dan tabii kaynakları zengin bir transit ticaret bölgesi olan Anadolu'ya yerleşmeye başlamalarıyla birlikte, ticaret ve özellikle de zanaatkarlık alanlarında aktif bir rol üstlenmişlerdir. Nitekim İslam ekonomisinin fütüvvet ilkelerine göre teşekkül edilmiş bir esnaf-sanatkâr örgütü olan Âhilik Kurumu oldukça etkin ve başarılı olmuştur. Kurum Osmanlı'nın kuruluş ve yükselme devirlerinde sadece iktisadi

¹ Bu çalışma 2010 yılında Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından kabul edilen "Türkiye'de Girişimciliğin Tarihi: 1923'den Günümüze" isimli yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

² Arş.Gör., Kocaeli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, bengu.dogangun@kocaeli.edu.tr

³ Doç. Dr., Kocaeli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, cfaik@kocaeli.edu.tr

açından değil; askeri ve siyasi açıdan da önemli bir rol oynamıştır. (Tabakoğlu, 2000: 59-89) Ancak Osmanlı yöneticilerinin İmparatorluğu oluşturan toplum katmanları arasında bir iş bölümüne giderek, Türkleri diğer gruplara oranla ticari faaliyetlerin dışında bırakmasıyla, girişimcilik duraklama, hatta gerileme sürecine girmiştir. Bu süreçte Osmanlı Devleti'nde ticareti ağırlıklı olarak Rum, Yahudi ve Ermeniler üstlenirken; Türkler askerlik, ulemalık, bürokratik, tarım ve hayvancılık gibi işlere yönlendirilmişlerdir. Dolayısıyla, Türk insanında istenilen düzeyde bir girişimcilik altyapısı ve kültürü oluşturulamamıştır. Ancak İmparatorluğun son dönemlerinde ve özellikle de İttihat ve Terakki döneminde; “Türk'ten iş adamı ve tüccar yapma”, “Müslüman ve Türk iş adamı oluşturma” konularında çaba sarfedilmiştir. Bu çabalar Osmanlı İmparatorluğu sona erdikten sonra kurulan yeni Türkiye Cumhuriyeti'nde özel bir önem kazanmış; yeni Cumhuriyetin iktisat sahasındaki başlıca stratejilerinden birini oluşturmuştur (Müftüoğlu ve Durukan, 2004: 10-11).

Girişimcilik kültürünün bireyler arasında yaygınlaştırılması ve milli girişimci sınıfının oluşturulabilmesi için Cumhuriyet Hükümeti ulusal ekonominin yeniden yapılanması sürecinde aktif bir rol oynamıştır. “Milli Burjuva” yetiştirmeyi sağlayacak pek çok unsurun içselleştirilmeye çalışıldığı bu süreçte, en önemli dönüşüm kurumsal sahada yaşanmıştır. Cumhuriyet'in ekonomiye kazandırdığı pek çok yeni kurum hem girişimcilik deneyimi hem de sermaye birikimi alanında eksik olan yönleri tamamlama çabasında olmuştur. Bu süreç siyasetçi ve yerli girişimci sınıf arasında bir dayanışma içinde gerçekleşmiştir.

Çalışmada bu dönüşüm süreci, Cumhuriyetin kuruluşundan hemen sonraki, ‘Liberal Dönem’ olarak adlandırılan 1923-1929 dönemi özelinde ele alınacaktır.

2. OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDAN DEVRALINAN GİRİŞİMCİLİK MİRASI

Ekonomide mal arzını bollaştırmak, kalitesini yükseltmek ve fiyatını düşük tutmak için üretim ve ticaret üzerinde sıkı bir müdahaleciliği benimseyen Osmanlı Devleti; gelenekçilik ilkesine bağlı olarak esnaf örgütleri aracılığıyla işçi ve dükkan sayılarını sabit tutarak ve işletme büyüklüklerinin belirli düzeylerde kalmasını sağlayarak sermaye birikiminin ve girişimciliğin gelişimini engellemiştir (Genç, 2010: 60-65).

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerindeki iktisadi vaziyetine bakıldığında; dünya ekonomisine hammadde ihracatçısı, sınai ürün ithalatçısı olarak entegre olmuş ve dış boçlanmalar, Düyun-u Umumiye, sürekli imtiyaz arayan yabancı sermaye, giderek artan kapitülasyonlar nedeniyle ekonomik bağımsızlığını kaybetmiş bir yapıyla karşılaşmaktadır. (Pamuk, 2005:238-242; Boratav, 2007: 20- 21) Osmanlı Devleti 19. yy. sonları ve 20. y.y. başlarında katılmış olduğu savaşlar nedeniyle ekonomik anlamda daha da zayıflamıştır. Savaşların finansmanı için borçlanmaya gidilmiş, bu borçlar Cumhuriyet dönemine de aktarılmıştır. Uzun bir süreci kapsayan bu savaşlar neticesinde; ülkede birçok iş sahası kapanmış, göçlerin de etkisiyle işsizlik büyük boyutlara ulaşmıştır.

1915 yılında yapılan sanayi sayımlarına göre, ülkede 214 tanesi özel sermaye elinde olan 568 adet çalışır sınai işletme bulunmaktadır. Sermaye önemli ölçüde azınlık grupları ve yabancıların elindedir. Sanayi dayanıksız tüketim malları üretimine yönelmiş, küçük ölçekli, ilkel teknikli işletmelerden oluşmaktadır. Bu dönemde sanayi kuruluşlarının kapasitesi yetersiz, işçi sayısı az ve üretilen ürünlerin kalitesi de düşüktür. Osmanlı İmparatorluğu ekonomik anlamda kendi kendine yetebilmekten uzak kalmıştır (Eldem, 1970: 125; Ökçün, 1971: 27; Semiz, 1996: 14-17).

3. 1923-1929 DÖNEMİNDE İKTİSADİ DÜŞÜNCE ORTAMI

Dönemde hâkim olan iktisadi düşüncenin gelişiminde, Osmanlı'nın son dönemlerinde oluşmaya başlayan düşünce etkili olmuştur. Cumhuriyet'in iktisat düşüncesinin izlerini İttihatçıların

görüşlerinde bulmak mümkündür. Bu görüşlere temel olan ‘milli iktisat düşüncesi’ dış ilhamını Alman tarihçi okulunun korumacı doktrininden almıştır (Boratav, 2007: 26). Tarık Zafer Tunaya, İttihatçıların ekonomiye bakışını aralarındaki üç etkin aktörden; Ziya Gökalp, Mehmet Cavit Bey ve Kara Kemal üzerinden anlatmıştır. Bu düşünürler farklı iktisadi modelleri ve bu modellere uygun farklı örgütlenme biçimlerini savunsalar da görüşlerinin temeli Ziya Gökalp’in sınırlarını çizdiği üç unsurdan oluşmaktadır: İlki; azınlıkların etkin olduğu bir ekonomide Türk unsurların nasıl daha etkin hale getirileceğidir. İkincisi, teknolojinin Batı’dan hangi yöntemlerle ithal edileceğidir. Üçüncüsü ise, kapitülasyonların nasıl ortadan kaldırılacağı sorunu olmuştur (Tunaya, 2009: 404). Ayrıca Gökalp’in temsil ettiği “mefkûreci” düşünceye göre; eski lonca esnafı ve modern meslek zümreleri devletin ekonomik desteği ile kalkındırılmalı ve modern, milli ve milliyetçi bir burjuvazi yaratılmalıdır (Berkes, 1972: 54). İttihat ve Terakki’nin uyguladığı iktisat politikalarının dayandığı milliyetçi felsefe, Türk milliyetçiliğinin ideoloğu Ziya Gökalp tarafından 1912 yılında yayımlanan “Vatan” şiirinde de dile getirilmiştir(Koraltürk, 2011: 14):

*‘Bir ülke ki çarşısında dönen bütün sermaye
San’atına yol gösteren ilimle fen Türk’ündür.
Hırfetleri birbirini daim eder himaye;
Tersaneler, fabrikalar, vapur, tren Türk’ündür;
Ey Türk oğlu, işte senin orasıdır vatanın!’*(Gökalp, 1976: 11)

Bu düşünürlerden Mehmet Cavit Bey’in, siyasal bağımsızlık yanında mali bağımsızlığın da var olduğunu ve mali bir bağımlılığın ülkeyi siyasal bağımlılıktan daha fazla sarsacağı görüşü, milli iktisadın oluşturulmasının bu düşünürler ve Cumhuriyet’in kurucu elitleri tarafından neden önemsendiğini çok iyi yansıtmaktadır. (Tunaya, 2009: 404). Milli iktisat okulunun korumacı ve sanayileşmeci görüşleri Lozan Antlaşmasının dış ticarete ilişkin maddeleri nedeniyle geri planda kalmış olsa da, bu okulun devlet desteği ile ‘milli burjuvazi’ yetiştirilmesini kalkınmanın temel mekanizması olarak gören anlayış 1923 sonrası iktisat düşüncesi ve politikalarını derinden etkilemiştir.

Cumhuriyet’in ilk günlerinden itibaren ‘iktisat’ devletin varlığını ilgilendiren önemli bir alan olarak ele alınmıştır. Cumhuriyetimizin kurucusu Mustafa Kemal, İmparatorluğun çöküş nedenlerini iktisatta görmüştür. Mustafa Kemal 1923 yılında çıktığı bir yurt gezisinde, dönem boyunca uygulanacak iktisat politikalarının da sinyalini vermiştir. İktisadi ve toplumsal gelişmenin sağlanabilmesi için zengin kesimlerinin güçlendirilmesi gerektiğinden söz ederek: “Bir çok milyonerin, hatta milyarderlerin yetişmesine çalışacağız” demiştir (Atatürk Araştırma Merkezi, 1959: 108). Mustafa Kemal İzmir’te gazetecilerle aynı yılda yaptığı bir konuşmada, “Türkiye Devleti, bir Devlet-i İktisadiye olacaktır.” demiştir (Aydemir, 1978: 70).

Cumhuriyet’in kuruluşunu izleyen yıllara ait iktisadi düşünce 1923 Şubat’ında toplanan İzmir İktisat Kongresi’nden yansımaktadır. Kongreye egemen olan görüş, ekonominin işleyişinin kendi kurallarına bırakılması, devletin ekonomik faaliyetlere karışmaması gerektiği şeklindedir. Devlet ancak ekonomik amaçlı faaliyetlerle ilgili kurumlara destek sağlayacaktır. Cumhuriyetin ilk yıllarında liberal düşünceye dayanan yaklaşımların ağırlık kazandığı görülmektedir. Aynı şekilde dönemde yürürlükte olan Lozan Antlaşması da devletin ekonomiye müdahalesini sınırlayan hükümler içermektedir. Dönemde İktisat yazınında ve Batıda egemen olan düşünce yapısı da Liberalizm olup; Türk iktisat düşüncesinin de bu yapıdan etkilendiği rahatlıkla ifade edilebilir.

Bir yandan Lozan antlaşmasının devam eden hükümleri öte yandan 1929 Dünya ekonomik krizine kadar Batıda liberalizme duyulan güvenin sarsılmamış olması, 1923-1929 dönemi boyunca liberalizm rüzgârının Türkiye’de de esmesine neden olmuştur. Temelini korumacı bir doktrinden

alan, ancak hedeflediği sonuçlar itibariyle liberalizme hizmet edecek olan Milli İktisat görüşü de dönem boyunca etkisini korumuştur.

4. 1923-1929 DÖNEMİNDE GİRİŞİMCİLİĞİ ETKİLEYEN UYGULAMALAR

1923-1929 dönemi görece liberal politikaların uygulandığı ve kapitalist gelişime uygun hukuksal bir yapının oluşumunu sağlayacak temel yasaların oluşturulduğu dönemdir. (Tezel, 2002; Keyder, 2009) Korkut Boratav 1923-1929 dönemini “açık ekonomi koşullarında yeniden inşa” olarak tanımlamaktadır. Bu dönem genel olarak ulusal ekonominin ve yerli bir girişimci grubunun inşa edilmeye çalışıldığı bir süreç olarak özetlenebilir. Bunu yaparken devletin temel paradigması homojen Türk kimliği etrafında tasarlanmış bir ulus-devletin inşası sürecidir. Bu sürecin kritik ögesi, devlet destekli bir sanayileşme ile devlet koruması altında bulunacak özel bir girişimci sınıfının yaratılması şeklinde olmuştur (Öniş ve Şenses, 2009: 708).

Osmanlıdan devralınan ekonomik yapı ve 1923-1929 döneminin nesnel koşul ve olayları devlet müdahaleciliğinin asgari düzeyde tutulduğu ve piyasa şartlarında sanayileşmenin benimsendiği bir yapıyı ortaya çıkarmıştır. Milli iktisat okulunun devlet desteği ile ‘milli burjuvazi’ yetiştirilmesini kalkınmanın temel mekanizması olarak gören anlayış 1923 sonrası iktisat politikalarının atmosferine damgasını vurmuştur (Toprak, 1995).

Osmanlıdan devralınan ekonomik yapı üzerine şekillenen yeni Cumhuriyet’in devraldığı sanayi mirası; toplamda 76.216 işçi çalıştıran, çoğu manifaktür düzeyindeki 386 sanayi kuruluşundan oluşmaktadır (Ökçün, 1971: s. 9-10). Toplumda temel sanayi kurulamamış, sanayi ile tarım ve maden üretimi arasında gerekli iç bütünleşme sağlanamamıştır. Mevcut sanayi sadece yakın Pazar için üretim yapan hafif tüketim dallarından oluşmaktadır (Gevgilili, 1989: 144). Üretimin ancak çok küçük bir bölümü, itici güç kullanan ve ücretli işçi çalıştıran modern fabrikalarda sağlanabilmektedir (Ökçün, 1971: 6-8). Cumhuriyet’in yazgısı yalnız yetersiz değil, aynı zamanda derin gelişme eşitsizlikleri bulunan bu ekonomik yapıyı modernleştirmek olacaktır (Gevgilili, 1989: 45).

Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde oluşmaya başlayan milli iktisat görüşü, ana fikrinde korumacı ve sanayileşmecî politikaları barındırmaktadır. Ancak savaş sonrasında yapılan Lozan Antlaşması hükümleri, Avrupa devletlerine serbest gümrük politikalarının uygulanması önünde bir engel olmuştur. Ancak önceki dönemde temelleri atılan, incelediğimiz döneme de damgasını vuran ve iktisadi politikaların özünü oluşturan ‘milli burjuvazi’ oluşturulması tezi varlığını güçlenerek sürdürmüştür. Dönemin liderliğini yapan askeri-bürokrat kökenli grup Aydınlanma Çağı’nın eşitlikçi fikirleriyle, kapitalist toplumsal gelişme modeline ulaşmaya çalışmış, devlet desteği ile yaratılacak bir yerli burjuvazi önderliğinde Türkiye’deki iktisadi kalkınmanın başlamasını amaçlamışlardır.

1820’lerde Hayriye Tüccarları ile başlayan yerli girişimciliği geliştirme politikası, İttihat ve Terakki yönetimince de desteklendikten sonra, Cumhuriyet döneminde de sürdürülmüştür. Cumhuriyet’in kurucularının iktisadi bakış açıları da İttihat ve Terakki Partili seleflerinden pek farklı olmamıştır. Cumhuriyetçilerin de üzerinde durdukları en önemli nokta, ulusal kalkınmayı sağlamakta öncülük rol üstlenecek bir burjuvazinin yaratılması olmuştur. Başka bir deyişle, Cumhuriyet’i kuranların amacı, ekonomiyi millileştirmeye yönelik bir programdır. (Buğra, 1995: 29-45)

Cumhuriyet öncesi dönemde azınlık girişimciler ekonomide Türk girişimcilere oranla çok daha aktif bir rol oynamıştır. Bu tablonun Kurtuluş Savaşı sonrası değişeceği beklenen bir gelişme olmuştur. Öncelikle Türkiye Cumhuriyeti topraklarında yaşayan azınlık sayısında azalmalar gerçekleşmiştir. 1.Dünya Savaşı öncesi yaşayan her beş kişiden biri gayrimüslimken, savaş sonrasında bu oran 1\40’a düşmüştür (Keyder, 2011: 67). Alec P.Alexander’in savına göre 1920’lerde Rumlar ve Türkler arasında gerçekleştirilen mübadele, Anadolu’nun girişimci sermayesi ve potansiyelini sıfırlamıştır. Alexander’ın 1961 yılında Yunanistan’da sanayiciler üzerinde yaptığı bir araştırma, sanayicilerin

yaklaşık %20'sinin Anadolu kökenli olduğunu ve buradan göç ettiğini saptamıştır (Aktan, 2000: 130-131). Mübadeleden sonra azınlıklara ait işletmeler devralınarak millileştirilmiştir. Siyasi bağımsızlığını kazanmış ve ulusçuluk ideolojisi güçlü yeni bir devletin böyle bir politikaya yönelmesi, en azından gelişen çarpık ilişkilerin daha adaletli bir hale dönüştürülmesi için çaba sarfetmesi olağan görünmektedir.

Devlet desteğiyle yerli sermayedar yaratma çabalarına dair uygulamaları incelersek karşımıza dönem politikalarını şekillendiren gelişmeler çıkacaktır. Bunlardan ilk bahsedebileceğimiz, devlet tekellerinin özel şahıs ve şirketlerce işletilmesidir. Lozan antlaşması hükümleri nedeniyle sınırlı uygulanabilen gümrük duvarlarından dolayı birçok malın ithalatı devlet tekeline alınmıştır. Sonrasında bu tekeller imtiyazlı kişi ve gruplara devredilmek suretiyle dönemin hakim felsefesi devam ettirilmiştir. Bu gruplar devlet tekelinin sağladığı durumdan yararlanmış ve yüksek bir kazanç elde etmişlerdir. Örneğin İstanbul Liman İnhisarının devredildiği şirket, belirli bir bedel ödemek bir yana işletme sermayesini dahi devletçe sağlamıştır. Bunun yanında kibrit ve çakmak, ispiro ve alkollü içkiler, barut ve patlayıcı maddeler, petrol-benzin ithali ve dört büyük limanın işletilmesiyle ilgili tekeller bu dönemin imtiyazlı şirketlerinin en önemli faaliyet alanlarını oluşturmuştur (Boratav, 2007: 40-41).

Türkiye'nin Türkler arasında zengin insanlar bulunmadığı için fakir olduğu fikri hakim olduğundan, İstanbullu ticaret çevreleri yönetici siyasi kadroyla iş birliği yoluna gitmiş, Müslümanlar arasından çıkarılmak istenen Türk girişimci sınıfı korunmuş, dolayısıyla devlet eliyle bazı kesimlerin zenginleştirilmesi gerekliliği düşünülerek, siyasi çevrelerce adımlar bu yönde atılmıştır. Devlet gücü ve olanaklarının çeşitli yollarla kişisel zenginleştirme için kullanılması ekonominin gelişmesi anlamında bir gereklilik gibi görülmüştür.

Ekonomideki gelişmenin uzun dönemli olarak devlet desteğiyle yaratılacak Türk girişimci sınıfına dayandırılması yönündeki bu zihniyete örnek başka bir uygulama da 1923 yılında toplanan İzmir İktisat Kongresidir. Kongre toplumun yeniden düzenlenmesi sorununun liberalizmin yasaları içinde tartışıldığı ve dinamik bir iç pazar yaratıcı kararların alındığı bir forum olmuştur (Ökçün, 1971: 390).

Kongre, ülke içindeki iktisadi dengenin kurulması ve iktisadi bir yapı oluşturabilmek amacıyla toplanmıştır. Kongrede sanayici, tüccar, çiftçi ve işçi temsilcilerinin çekişmeli bir siyasi ortamı etrafında çeşitli kararlara ulaşılmıştır. Siyasi bağımsızlığın iktisadi bağımsızlıktan ayrı düşünülemeyeceği ve iktisadi bağımsızlık ile desteklenmesi zorunluluğu ile Türk girişimcilerinin güçlendirilmesi gerekliliği ilk sıradaki hedefler olarak belirlenmiştir. Bunun dışında Kongre genel olarak toprak sahiplerinin ve özellikle İstanbul tüccarının sürüklediği ticaret burjuvazisinin hakimiyeti altında geçmiştir. Kongrenin sonunda ulaşılan kararlar, genel olarak kongreye katılan çeşitli meslek gruplarının istekleri doğrultusunda alınmış ve yeni kurulacak Cumhuriyet'in iktisadi siyasetinin temellerini oluşturmuştur. Kongrede ortaya çıkan ana unsurlar ve iktisadi felsefe, genel anlamda 1931 yılına kadar, Türk iktisat politikalarına hakim olmuştur.

Kongrede görüşülen belli başlı konular arasında yerli gayri Müslimlerin ticarete sahip olduğu etkinliğin azaltılması vardır. Bu Türk Müslüman girişimciler tarafından hoşnutlukla karşılanmıştır. Mustafa Kemal geçmişteki bağımlılık ilişkilerinden yakılarak, "Osmanlı ülkesinin ecnebilerin müstemlekesi" olduğunu; dolayısıyla yabancı sermaye ile olan ilişkilerde tedbirli olunması gerektiğini vurgulamıştır. Kongrede ayrıca bir finans-kredi sistemi oluşturulması gerekliliğinden söz edilmiştir. Devletin özel girişimlere kredi, teknik yardım sağlayarak ve koruyucu gümrük politikalarını uygulayarak sanayileşmenin hızlanmasına katkıda bulunabileceğinden bahsedilmiştir. Ayrıca girişimciler açısından çok önem taşıyan, demiryolu ve karayolu yapımına ağırlık verilmesi istenmiştir.

Kongrede Misak-ı Milli kararları kabul edilmiştir. Bu kararlar ile iktisadi anlamda bir milliyetçilik anlayışı anlatılmıştır. Yerli gayri Müslimlerin yabancılar ve Müslümanlar arasında aracılık yaptığından

şikayet edilmiş, aradan çekilmeleri gerektiği söylenmiştir. Kongrenin genel atmosferi milli iktisat görüşüne uygun biçimde geçmiştir. Genel olarak kalkınmacı, yerli ve yabancı sermayeyi ve piyasaya dönük çiftçiyi özendirici, ekonomik hayatın denetimiminin milli unsurlara geçmesini kolaylaştırıcı ve ılımlı bir korumacılığı öngören tezler ortaya çıkmıştır (Boratav, 2007: 45-46). Kongre'nin üzerinde birleştiği politika; yurt sanayiini ve ticaretini geliştirmeyi amaçlayan, özel girişime öncelik veren, onu koruyan, mülkiyet haklarına saygılı bir ekonomik düzeni, yasal çerçevesi ve kurumlarıyla oluşturmak ve kökleştirmektir (Demir, 1994: 51).

İzmir İktisat Kongresi kararlarında devletin iktisadi yaşamda fiilen üstleneceği belirli işlevlerin olduğu, bunların da ağırlıklı olarak altyapı ile ilgili olduğu belirtilmiştir. Devlet demiryolu, karayolu ağını kuracak, limanlar inşa edecektir. Haberleşme örgütünü gerçekleştirecek, eğitim işlerini üstlenecektir. Ticaret ve sanayi bankalarının kurulmasına ve ortaklığına öncülük edecek, ancak buralardaki paylarını daha sonra özel kesime devredecektir. Devlet katıksız bir liberal iktisat politikası yani "bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler" yanlısı olmayacak ama, ekonomik yaşamın gereklerini bizzat üstlenip gerçekleştiren de olmayacaktır (Kuyucuklu , 1986: 174). Yeni Türk Devleti, Cumhuriyet'in başından beri özel sermaye birikimini ve bilhassa sanayi alanındaki özel birikimi uyarmak amacıyla elverişli bir sosyal, siyasal ve iktisadi ortamı yaratmak ve birtakım doğrudan destekler sağlamak için müdahaleci bir iktisat politikası takip etmiştir (Altıparmak, 1998:70).

Kongre'de alınan diğer kararlar şunlardır (Aydemir, 1981: 348):

- Anonim şirketlerin kurulmalarını kolaylaştırmak,
- Milli Bankaların kurulması,
- Demiryolları inşasının hükümetçe bir programa bağlanması,
- Sanayi teşviki,
- Yerli malı giyilmesi,
- Amele denen iş erbabına bundan sonra işçi denilmesi ve sendika hakkı tanınması,
- Memlekette ticaretin serbest bırakılması.

Alınan kararlar uygulanacak iktisat politikasının liberal çizgiye yakın olacağını göstermektedir. Ancak bu dönemde benimsenen liberal politikaların zorunlu bir "laissez faire" uygulaması olup olmadığı tartışılabilir. Çünkü yeni Cumhuriyet Lozan Anlaşması gereği 1928 yılına kadar gümrükleri düzenleme yetkisine sahip olmadığından, kamu otoritesinin serbest ticareti terk etme seçeneği olmayacaktır (Balkanlı, 2002: 87).

Cumhuriyet kadroları ekonomik açıdan değerlendirildiklerinde, İttihat ve Terakki'nin politikalarını devam ettirdikleri açıkça görülmektedir. 2. Meşrutiyet Döneminde olduğu gibi Cumhuriyet Türkiye'sinde de ekonomik kalkınmanın, kapitalist ekonomiye işlerlik kazandırmak ile sağlanacağı öngörülmüş; bunun için de özel girişimcilerin devlet tarafından desteklenmesi, hatta yaratılması yöntemi benimsenmiştir. Güçlü bir ekonomik gelişmenin siyasal ve toplumsal yeniden yapılanmada vazgeçilmez bir ön koşul olduğunu kavrayan Cumhuriyet hükümetleri, ekonomik alanda üç önceliğe sahiptirler: Birincisi, teknolojiyi eskimiş tarıma dayalı bir ekonomiyi değiştirmek için siyasal ve toplumsal üstyapıyı kurmak ve tasarrufu teşvik ederek sermaye birikimini özendirme. İkincisi, çağdaş bir sanayi sektörü kurabilmek için kamusal ve özel girişimcilere kolaylıklar sağlayacak hukuksal ve ekonomik zemin hazırlamak ve özel sermayenin gelişimini hızlandırmaktır. Üçüncüsü de, kamu ve özel sektör yatırımları için gerekli olan sermaye ve kaynakların transferini sağlayacak yeni finans kurumlarına dayalı çağdaş bir para ekonomisini oluşturmaktır (Boztemur, 1995: 64-79).

Bu amaçlar İzmir İktisat kongresinde de katılımcılar tarafından belirtilmiştir. Alınan kararlar incelendiğinde genellikle oy çokluğuna göre kararların verildiği yani sadece yönetimin değil kongredeki çeşitli gruplardan oluşan halkın da söz sahibi oldukları gözlemlenmektedir. Ancak bu konu abartılacak boyutlarda değildir. Nitekim alınan kararların çoğunun paralelinde uygulamalar görülmüş olmasına rağmen, işçilerle ilgili kongre kararları uygulanmamış hatta bu konuda zıt yönde politikalara tanık olunmuştur. Bu uygulamalara örnek teşkil edebilecek bir gelişme; 1930'larda sendika kurma ve grev yapma hakkının yasaklanmasıdır. Bu durum özel girişimci sınıf lehine bir politika olarak yorumlanabilir.

Kongre devlet-sermaye işbirliği açısından değerlendirildiğinde, milli mücadele yıllarında hükümet ile güçlü bağlar kuramamış olan İstanbul ve İzmir'in sermaye çevrelerinin siyasi iktidarla ilişkilerini kuvvetlendirmeleri için önemli bir adım olarak görülebilir. Bu bakımdan devlet ve girişimci sınıf arasında bir uzlaşma niteliği taşıdığı söylenebilir.

Halk fırkasının ana ilkeleri ve iktisadi politikaların, Kongre kararlarına dayanılarak uygulandığı gözlemlenmektedir. Bu karar ve politikalar neticesinde belli başlı uygulamaları incelediğimizde; 1924'de ticaret kredisinin temini için İşbankası'nın ve 1925'de sanayi kredisi için Sanayi ve Maadin Bankası'nın kurulması, 1925'de yarı feodal bir ortaçağ vergisi olan Aşar'ın kaldırılması, 1926'da İsviçre Medeni Kanunu'nun kabulüyle taşınmaz mallar hakkında son derece az sınırlanmış bir özel mülkiyet hukukunun getirilmesi, 1927'de yeni bir Teşvik-i Sanayi Kanununun çıkarılması gibi önemli uygulamalara rastlamaktayız.

Devletin kurumsal alanda girişimciliği geliştirmeye yönelik olarak attığı önemli adımlardan biri 1925 yılında Sanayi ve Maadin Bankası'nın kurulması olmuştur. Banka Liberal dönemde kurulmuş olsa da 1930'lu yılların devletçiliğinin habercisi olmuştur. Kendisinin sınai tesis kurması amaçlanmayan Sanayi ve Maadin Bankası kuruluş kanunuyla Osmanlı devletine ait dört sınai işletmeyi devralmıştır. Bankanın kuruluşunu düzenleyen 633 sayılı yasa çerçevesinde belirtilen görevleri arasında; Sanayi ve madencilik alanlarında etkinlikte bulunan özel girişimcilere kredi açmak ve bankacılık işlemleri yapmak, kendisine devredilen devlet fabrikalarını, özel sektöre devredilinceye kadar işletmek ve gerektiğinde özel sektörle ortaklıklar kurmak bulunmaktadır.

Cumhuriyet döneminde devlet merkezli ilk kurumsal model olan Banka döneme ait kamu-özel teşebbüsü konusundaki görüşleri de yansıtır. Bankanın yapacakları kuruluş kanununda belirtilmiştir. Bu görevler; bankaya devredilecek sınai kurumlarının özel teşebbüse devredilinceye kadar idaresi, özel işletmelere iştirak yoluyla teşebbüslere girişmek, bizzat veya iştirak suretiyle maden işletmek, Türk girişimcilerine maden ve sanayi finansmanı için kredi açmak olarak belirtilmiştir. Açıkça söylenebilir ki, ilgili kanunlara göre sırf devlet sermayesiyle teşebbüs kurulması istenmemiş ve özel sermaye ile iştirak zorunlu kılınmıştır. Bu bankanın desteğiyle Kayseri-Bünyan İplik Fabrikası TAŞ, İsparta İplik Fabrikası TAŞ, Kütahya Çini İşleri TAŞ ve bunlar gibi bir çok özel kuruluş devletin de ortak olmasıyla faaliyete geçmiştir (Kuyucuklu , 1986: 180). Banka faaliyetleri 1932 yılında sona erdiğinde yalnızca 21 adet işletmeyle ilgili olup, kaynaklarının da sınırlı oluşu nedeniyle yeni girişimlere iştirak konusunda beklenildiği kadar etkin olamamış; 22.05.1932 yılında Başvekil İsmet İnönü imzasıyla meclise sunulan kanun tasarısında Sanayi ve Maadin Bankası'nın görevlerini yapmada yetersiz kaldığına dikkat çekilmiştir. Belirli mali görevler yüklenen kurum, yönetimini devraldığı kurumların mali durumlarını düzeltme faaliyetine eğilmiş, kredi verme görevini tam olarak yerine getirememiştir (TBMM ZC , 1932: 1-2).

Dönemdeki diğer bir kurumsal gelişme 1925 yılında tüccar ve sanayicilerin Ticaret ve Sanayi Odalarında örgütlenmelerine yasal bir zeminin sağlanmış olmasıdır. Bu gelişmeyle girişimcilerin ve tüccarların bazı hakların kullanılmasında bu odalara üye olabilmek öngereği konulduğundan; tüccar ve sanayicilerin iktisadi ve sanayi örgütlenmelerine önemli bir destek sağlanmıştır (Tezel, 2005: 229).

Bu gelişmenin ardından 1927'de Ali İktisat Meclisi kurulmuştur. Sanayi alanında faaliyette bulunacak Türk girişimciler için önemli bir kurumsal model oluşturan Meclis; Hükümet, Ticaret ve Sanayi odaları ve diğer meslek gruplarından oluşmuştur. Amacı araştırmalar yaparak ve programlar hazırlayarak iktisadi gelişmeyi hızlandıracak kararlar alınmasına yardımcı olmak olarak belirlenmiştir. Dönemin iktisat politikalarıyla ilgili bilgi ve tartışma zeminini genişletmeye başlamıştır (Tezel, 2005: 230). Meclise ait çeşitli dönemlerde yayınlanan raporlarda girişimci sınıfın desteklenmesi gerektiği, aynı zamanda devlet eliyle kurulacak olan sanayilerin belirli bir karlılık düzeyine eriştikten sonra özel sektöre devredilmesi gerektiği vurgusu yapılmıştır (Âli İktisat Meclisi Raporları, 1933: 334-335). Meclis, hem sınıfsal çıkar çatışmalarını uzlaştırma konusunda hem de özel kesime ait taleplerin hükümete ulaştırılmasında aracı rolü üstlenmiştir. 1929 yılında, Meclis'ten ödemeler dengesi açığının kapatılması için gerekli olanakları araştırması, sanayileşmenin hızlanmasını sağlayabilecek koşulları içeren bir iktisadi program hazırlamaları istenmiştir (Tekeli vd, 1977: 98-99).

Ekonomi politikası oluşturmanın bilgi zeminini genişletmek açısından bir başka yenilik de, 1926 yılında İstatistik Umum Müdürlüğü'nün kurulması olmuştur. Türkiye nüfusunun sayısal değerlerinin bilinmediği bir ortamda yapılan 1927 Nüfus, Tarım ve Sanayi Sayımları'nın sağladığı bilgi, Türk ekonomisiyle ilgili başlıca sayısal kaynakları oluşturduğundan oldukça önemlidir (Bülbül, 2010: 145).

Kemalist yöneticiler Cumhuriyetin kurulması sonrasında, özel sermaye birikimini çeşitli yollarla beslemişlerdir. Sınai, zirai ve deniz taşımacılığı gibi çeşitli alanlarda bu tür örneklerle rastlanabilir. Örneğin Türk uyruklu ya da yerli sermayeli şirketlerin ithal edecekleri gemilere 1924 yılında gümrük bağışıklığı tanınmış ve bu 1930, 1938 ve 1941 yıllarında yenilenmiştir. 1925 yılında, şeker fabrikası kuracak olan bir şirkete üretim tekeli ve bedelsiz fabrika arsası temini, indirimli maden kömürü alımı gibi ayrıcalıklar tanınması, hükümetin özel sermaye birikimine sağladığı doğrudan desteklerin farklı örneklerini teşkil etmektedir. Belirli kişilere zaman zaman meşruiyet görüntüsü içinde, fakat bir çok halde de hükümet olmanın olanaklarının getirisiyle çıkar sağlanması, girişimci sermaye birikiminin beslenmesinin başlıca yöntemlerinden biri haline gelmiştir. Ayrıca Devlet sektöründe ihalelerin dağıtılması Cumhuriyet'in yeni zenginlerinin yaratılmasında önemli bir rol oynamıştır. Devletin içerden ve dışarıdan malzeme, silah, çeşitli tüketim mal ve hizmetleri satın alması, bayındırlık işlerini ihale etmesi, aralarında bazı meclis üyelerinin de bulunduğu, devletle iş yapan tacir ve müteahhitlerin büyük servetler biriktirmesine olanak sağlamıştır (Tezel, 2005: 289). İstanbul ve İzmir limanlarının işletilmesi, şeker ithali ve üretimi gibi bazı konularda özel girişimcilere tekeller verilerek sermaye birikimine olanak sağlanmaya çalışılmıştır. Hatta bazı girişimcilere kurdukları şirketlerin sermayesine Hazine'nin katılması yoluyla fon sağlanmıştır.

Cumhuriyet döneminde girişimciliğin gelişiminde bir başka önemli kurumsal adım 1924 yılında İş Bankası'nın kurulması olmuştur. Asıl amacı ana sorunları sermaye yetersizliği olan girişimcilerin finanse edilmesi suretiyle girişimlerinin önünü açmak olan bankanın kurulmasında temel amaçlardan biri de Türk özel müteşebbislerine örnek olmaktır

İş Bankası aslında özel ancak resmi görünümlü bir bankadır. Kuruluş sermayesinde Mustafa Kemal Atatürk'ün %25 oranında payı bulunan bankanın genel müdürlüğüne Celal Bayar getirilmiştir. Bankanın kurucuları önemli politikacılar ile tüccarlardan, yönetim kurulu ise tamamen milletvekillerinden oluşmuştur. Kapitalist gelişimin hızlanması için kurulan İş Bankası kısa sürede 28 şube açarak Türkiye'nin dönemdeki en büyük ikinci bankası konumuna ulaşmıştır. Siyasi yetki ve nüfuzun özel çıkarlar için kullanılması aracılığıyla "zengin yetiştirme" sürecinde önemli bir yer edinen İş Bankası yöneticileri, iktisat politikasını özel girişimden yana etkilemeye çalışan güçlü bir baskı grubu oluşturmuşlardır. Banka Mustafa Kemal Atatürk'ün isteği ile sanayi yatırımlarının finansmanına da yönelmiştir.

Banka kurulduktan sonra, sermaye ile siyasiler arası ilişkilerde bütünleştirici bir rol oynamıştır. Banka ile ilişkili politikacılar sermaye çevreleri ve devlet arasında önemli bir halka görüntüsü taşımışlardır. Bunlara bankanın Fransızca adı 'Banque D'affaires' den esinlenerek ve aynı zamanda Fransızca çıkarıcı anlamına gelen 'aferistler' denilmiştir (Boratav, 2007: 41). Devletin nüfuzuna dayanarak ve sermaye temini için Banka yönetiminde söz sahibi politikacılarla yakın ilişkiler kurmaya çabalamışlardır. İşte ilk girişimcilerden bazıları bu şekilde filizlenmiştir.

Ziraat Bankası bir ticaret bankasına dönüştürülerek, tüccarlara borç vermeye başlamıştır. İstanbul'da, Türk işadamlarının desteklenmesi amacıyla Türk Sanayi ve Ticaret Bankası kurulmuştur. Aynı zamanda çok iyi koşullarda kredi vermekte olan Alman bankaları da Türkiye'de şube açmaya başlamıştır. Bu gelişmeler girişimci sınıfın oluşumuna önemli ölçüde destek sağlamıştır (Bülbül, 2010: 136)

22 Mayıs 1927 tarihinde yapı ve onarım işlerine kredi vermek amacı ile Emlâk ve Eytam Bankası kurulmuştur. Bankaya tahvil ihraç etme yetkisi de tanınmıştır. Konut kredisine yönelerek, özellikle Ankara kentinin yeniden inşasında meskenlerle ilgili görevler üstlenmiştir (Avcıoğlu, 1971: 252).

Gündüz Ökçün'ün 1920-1930 arası yabancı sermaye ile ortaklık kuran Türk A.Ş.'leri incelediği çalışmasında⁴, İş Bankası'nın kurumsallaşmasına benzer bir yapı ortaya çıkmaktadır. Söz konusu şirketlerde kurucu, hissedar veya yönetim kurulu üyesi olan çok sayıda siyasi isme rastlanmaktadır.

Bu dönemin girişimciliği etkileyen asıl önemli uygulamaları, toplumda burjuvaziye ait rasyonelleri yerleştirmeye çalıştıran sosyal ve kültürel reform girişimleri olmuştur. Üstyapıda denenen bu çabaların sonucu, laik bir dünya görüşüne geçiş ve yenileşme yönünde gerekli düşünsel temelleri atmak olacaktır. Tarımda aşarın kaldırılması ise köyün para ekonomisine açılışı ve sanayi kesimine özgür emeğin sağlanması yolunda adımlar sayılabilir. Ayrıca tarımda büyük mülkiyete ağırlık tanıyan ekonomik düzen, Medeni Kanun aracılığı ile, miri toprak düzenini kaldırarak tarımın kapitalistleşmesindeki son büyük engeli de kaldırarak hukuk düzeyinde tasfiye etmiştir. Anadolu'da azınlıklara ait büyük toprakların taşra mütegalibesinin eline geçmesi ve ticaret kesiminin yerli sermayeye doğru kaydırılması, bu dönemin kapitalistleşme deneyinde görülen iki bütünleyici eğilimdir. Bunlar yaratılmak istenen yeni ulusal burjuvazinin ön habercileri olmuştur (Gevgilili, 1989: 46-47).

Dönemi yabancı sermaye açısından değerlendirdiğimizde; Osmanlı dönemi kapitüler ayrıcalıklarının, yarı-sömürge bir ülkeye dönüşülmesinde önemli bir rol oynadığını farkedenden aydın grubun, yabancı sermaye konusuna oldukça temkinli yaklaştığını görmekteyiz. Ancak Türk girişimci sınıfı açısından en büyük öznel engellerden birinin sermaye ve teknik yetersizlik olduğu bir dönemde, yabancı sermaye ve tekniğine ihtiyaç duyulduğu da göz ardı edilmemiş; bu yüzden temkinli ancak davetkâr bir tutum sergilenmiştir. Bu düşünce uygulamaya da benzer şekilde yansımış, yerli sermaye ile ortaklık kuran yabancı sermaye öncelikli olarak desteklenmiştir.

Ökçün'ün araştırmasına göre 1920-1930 döneminde kurulan 201 Türk anonim şirketinin 66 tanesinde yabancı sermaye ortaklığı vardır. Bu 201 işletmenin ödenmiş sermayelerine bakıldığında %43 gibi bir oranın, söz konusu 66 işletme, yani yabancı sermayeli Türk A.Ş.'ler tarafından karşılandığı görülmektedir (Boratav, 2007: 42). Bu ortaklıklarda Türk hissedarların çoğunlukla birer paravana oldukları ve kârdan pay alan fakat sermayeye katılmayan unsurlar olduklarını, ayrıca söz konusu ödenmiş sermayenin hemen hemen tamamının yabancı kaynaklı olduğunu tahmin etmek gerçekçi olacaktır. Bununla birlikte yabancı sermayeli A.Ş.'lerin faaliyet konularının, tamamı yerli

⁴ A.Gündüz Ökçün, 1920 - 1930 Yılları Arasında Kurulan Türk Anonim Şirketlerinde Yabancı Sermaye, Ankara: A.Ü. SBF Yay., 1971

sermayeli şirketlere göre dokuma, gıda, çimento, elektrik, haberleşme-yayın gibi faaliyet kollarında daha güçlü olduğu görülmektedir (Boratav, 2007: 42-43).

Dönemin en önemli uygulamalarından biri de, ilk olarak 1913 yılında “Teşvik-i Sanayi Muvafakatı” adıyla çıkarılmış olan Teşvik-i Sanayi Kanunu’nun tekrar gündeme getirilmesidir. Kanun 1 Haziran 1927 yılında yeniden yürürlüğe sokulmuştur. Sanayi grubunun iktisadi esasları adıyla alınan kararlar, sanayinin teşviki, sanayinin korunması ve sanayinin finansmanı olmak üzere üç ana başlık altında toplanmıştır. Kanun Cumhuriyet’in ilk geniş kapsamlı teşvik kanunudur. Özel sınai ve maden işletmelerini kapsamlı açılardan destekleyici ve teşvik edici kanun, 15 yıl yürürlükte kalmak üzere çıkarılmıştır. Yani dönemdeki hakim görüşe göre, gelişmekte olan özel girişimin 15 yıl sonra söz konusu teşviklere ihtiyacı kalmayacaktır.

Kanun kapsamında özel girişime uygulanacak teşvikler arasında, girişimciye bedelsiz olarak arazi sağlanması, işletme-devlet arası haberleşme imkanlarının sağlanması, işletmelerin üretim için gerekli hammadde, makine v.b. gibi temel unsurlardan alınan vergi, resim ve harçlardan muafiyet, ayrıca kazanç, arazi vergilerinden muafiyet, hisse senedi ve tahvillerine damga vergisi muafiyeti, %30 oranında nakliyat indirimi ya da primi, ithalatın %10’u için prim ve yerli mallar %10 daha pahalı bile olsa kamu işletmelerinin bunları tercih etme mecburiyetleri sayılabilir (1055 Sayılı Teşvik-i Sanayi Kanunu, T.C.Resmi Gazete, 15.06.1927, Sayı: 608).

Çıkarılan bu kanunun etkisi, sanayileşme ve yatırımlar üzerinde beklenen ölçüde olmamıştır. Genellikle sermaye yetersizliği, gümrük bağımsızlığının bulunmayışı ve 1929 yılında dünyada ortaya çıkan ekonomik bunalım nedeniyle uygulanan farklı ekonomi politikaları uygulamanın başarısızlığında rol oynayan etmenler arasındadır. 1927-1929 yılları arasında Sanayi Teşvik Kanunu’ndan yararlanan şirket sayısının 342’den 1473’e çıkmış olması önemli bir gelişme olarak değerlendirilebilir; kanun ile özel teşebbüs beklenen ölçüde bir gelişme gösterememiştir. (Sanayi Bakanlığı, 1973: 5).

5. DEĞERLENDİRME

Liberal dönem olarak adlandırılabilir dönemin devlet politikaları; ulusal burjuvazi yaratmaya yöneliktir. Geleneksel Osmanlı ekonomisinin izlerini taşıyan Cumhuriyet Türkiye’sinde, milli bir girişimci sınıfın kalkınmada öncü rolü üstlenmesi gereğinden hareketle, bu sınıfın oluşumunu sağlayacak düzenlemeler yapılmış ve çeşitli örgütler kurulmuştur. Ekonominin eksikliğini derinden hissettiği girişimcilik deneyimi ve sermaye; bu düzenleme ve kurumsal yeniliklerle sağlanmaya çalışılmıştır.

Dönemde özel girişime dayalı bir sanayileşme politikası benimsenmiş; özel girişimcinin dinamizmi sayesinde sanayileşmenin ve buna bağlı olarak kalkınmanın gerçekleşeceği beklenmiştir. Bu dönemde bir Türk girişimci sınıfı oluşturmak için büyük gayretler sarf edilmiştir. Bunun en önemli nedenlerinden biri de, Osmanlı döneminin olumsuz tecrübeleridir. Çünkü hem iktisadi zayıflığın hem de girişimci sınıfın yetersizliğinin siyasi ve iktisadi zararları çok açık bir şekilde görülmüştür. Bu bakımdan iktisadi meseleler birinci planda ele alınmış ve özel girişime dayalı bir kalkınma yolu seçilmiştir. Bu amaç doğrultusunda Yeni Türk Devleti, girişimci sınıfın geliştirilmesi için büyük bir özveride bulunmuş ve özel girişimi özendirici teşvik tedbirleri almıştır (Altıparmak, 1998: 70).

Ali İktisat Meclisi, İstatistik Umum Müdürlüğü gibi politika yapıcılara yön verecek yeni kurumsal modeller, Özel Mülkiyet Kanunu başta olmak üzere özel sermayeyi meşru kılacak yasal düzenlemeler, İş Bankası ile Sanayi ve Maadin Bankası gibi yeni finansal kurumlar, piyasa şartları göz önüne alınarak yapılan kamu destekleri ile çıkarılan teşvik tedbirleri gibi pek çok düzenleme dönemin girişimci sınıfın gelişimine dönük katkılarını sembolize etmektedir.

Ulusal ekonominin bu yeniden yapılanma sürecinde girişimcilik kültürünün oluşması ve yaygınlaştırılması için sarfedilen çabalar yeni kurumsal modeller ile sürekli kılınmış; tam olarak karşılığını ise tarihsel süreç içerisinde bulmuştur. Ancak bu dönem özelinde de uygulamalar, devlet ve yerli girişimci sınıf arasında bir dayanışma içinde gerçekleşmiş; milli burjuvazinin oluşumuna dair önemli bir temel sağlanmıştır. Buna rağmen bu yeni oluşum, incelenen dönemin iktisadi koşulları çerçevesinde, yönetici kadronun beklentilerinin gerisinde kalmıştır. Yönetici kadro, dönemde özel teşebbüs tarafından gerçekleştirilen sanayileşmenin hızından ve yapısından büyük bir hoşnutsuzluk duymuştur. Tüm bu içsel nedenler, ayrıca bu dönemin sonlarında meydana gelen büyük ekonomik bunalımın yol açtığı konjonktürel gelişmeler, 1930'lardan itibaren özel girişimciye bakışın ve iktisat politikalarının yeni bir doğrultuya sürüklenmesine neden olmuştur.

KAYNAKÇA

- Aktan O., (2000), Türk İşadamları ve İşletmesi, Gündoğan Yayınları, Ankara.
- Âli İktisat Meclisi Raporları, Türkiye’de Sanayi Nasıl Tesis ve İnkişaf Edebilir?, Ankara, Başvekalet Müdevvenat Matbaası, 1933
- Altıparmak A., (1998). “Türkiye’de Cumhuriyet’in ilk yıllarında Müttesebbis Sınıfının Gelişimi”, Balıkesir Üniversitesi SBE Dergisi, Cilt:1, Sayı: 1.
- Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, (1959). Cilt.2, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara
- AVCIOĞLU, Doğan, Türkiye'nin Düzeni, Cilt 1, Bilgi Yayınevi, Ank., 1971
- Aydemir, Ş.S., (1981). Tek Adam, Remzi Kitabevi, İstanbul
- Balkanlı, A.O., (2002). Türkiye'de Ekonomik Gelişme ve Kriz, Filiz Kitabevi, İstanbul
- Berkes, N., (1972). “Ekonomik Tarih ile Teori İlişkileri Açısından Türkiye’de Ekonomik Düşününün Evrimi”, Türkiye’de Üniversitelerde Okutulan İktisat Üzerine, Der. Fikret Görün, ODTÜ Yayınları, Ankara
- Boratav, K., (2007). Türkiye İktisat Tarihi, İmge Yayınları, Ankara
- Boztemur, R. (1995)“Özel Girişimciliğin Gelişiminde Devletin Rolü: İşbankası Örneği”, Tarih Araştırmaları Dergisi, Vol: 16, No: 27, 64-79
- Buğra, A., (1995). Toplum ve Bilim, Cumhuriyet Dönemi Girişimcilik Tarihi Ve Yeni Demokrasi Hareketi, sayı 66, 29-45
- Buğra, A. , (2007). Devlet ve İşadamları, Çev. Fikret Adaman, İletişim Yayınları, İstanbul
- Bülbül, Yaşar, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Özel Girişimciliğe Yönelik Devlet Politikaları, İstanbul Ticaret Odası, YAYIN NO: 2010-11, İstanbul, 2010
- Demir, G.,(1994). Devlet-Ekonomi İlişkisinde Dönüşüm, Beta Basım Yayım, İstanbul
- Eldem, V., (1970). Osmanlı İmparatorluğu'nun İktisadi Şartları Hakkında Bir Tetkik, T. İş Bankası Yayınları, Ankara
- Genç M., (2010). Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi, Ötüken Yayınları, İstanbul
- Gevgilili, A., (1989), Türkiye’de Kapitalizmin Gelişmesi ve Sosyal Sınıflar, İstanbul: Bağlam Yayınları
- Gökalp Z., (1976). Yeni Hayat-Doğru Yol, yay. haz. Müjgan Cunbur, Kültür Bakanlığı yayını, Ankara
- Keyder, Ç., (2011). Türkiye’de Devlet ve Sınıflar, İletişim Yayınları, İstanbul

- Koraltürk. M., (2011). Erken Cumhuriyet Döneminde Ekonominin Türkleştirilmesi, İletişim Yayınları, İstanbul
- Kuyucuklu, N., (1986). Türkiye İktisadi, Beta Basım Yayım, İstanbul
- Müftüoğlu, M.T.ve Durukan, T., (2004). Girişimcilik ve KOBİ'ler, Gazi Yayınevi, Ankara
- Ökçün, A.G., (1971). Osmanlı Sanayi\ 1913-1915 yılları Sanayi İstatistikleri, A.Ü., Ankara
- Ökçün, A.G., (1971), 1920 - 1930 Yılları Arasında Kurulan Türk Anonim Şirketlerinde Yabancı Sermaye, A.Ü. SBF Yay., Ankara
- Ökçün, A.G., (1971). Türkiye İktisat Kongresi, A.Ü. Yayınları, ss. 390- 437, Ankara
- Öniş Z. ve Şenses F. (2009), "Küresel Dinamikler, Ülke İçi Koalisyonlar ve Reaktif Devlet: Türkiye'nin Savaş Sonrası Kalkınmasında Önemli Politika Dönüşümleri", Der. Fikret
- Şenses, Neoliberal Küreselleşme ve Kalkınma, İletişim Yayınları, 705-743, İstanbul
- Pamuk, Ş., (2005). Osmanlı- Türkiye İktisadi Tarihi 1500- 1914, İletişim Yayınları, İstanbul
- Sanayi Bakanlığı, (1973). 50.Yılda Türk Sanayii, Mars Matbaası, Ankara
- Semiz, Y., (1996). Atatürk Döneminin İktisadi Politikası –Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti-Saray Kitabevi, Konya
- Tabakoğlu A., (2000). Türk İktisat Tarihi, Dergah Yayınları, İstanbul
- TBMM ZC, (1932). Devre IV, Cilt 9, İnikat 77'Ye ek, Sıra No: 265
- Tekeli İ. ve İlkin S., (1977). 1929 Dünya Buhranında Türkiye'nin İktisadi Politika Arayışları, ODTÜ Yayınları, Ankara
- Tezel, Y.S., (2002), Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923-1950), Yurt Yayınları, Ankara
- Toprak Z., (1995). Türkiye'de Ekonomi ve Toplum (1908-1950) Milli İktisat - Milli Burjuvazi, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Tunaya, T.Z., (2009). Türkiye'de Siyasal Partiler, cilt 3, İletişim Yayınları, İstanbul

[Extended English Abstract](#)

The creation of a country's wealth and dynamism depends upon the competitiveness of its firms and this, in turn, relies fundamentally on the capabilities of its entrepreneurs. The essence of the modern firm lies in the specialization of functions. "The businessmen" that manage economic activity are, in the strictest sense, both managers and entrepreneurs, the latter in a double sense: the individual businessman (independent) and the "corporate entrepreneur" who, without participating significantly in terms of capital, controls the firm.

After avoiding a collapse of the global financial and economic system, governments around the world are now focused on building a foundation for future growth. In addition to safeguarding the economic recovery, the world is facing a number of transformative challenges such as an increasing scarcity of natural resources, significant demographic shifts, and the environmental changes.

In dealing with these challenges, governments across the world have taken an increasingly strong interest in entrepreneurship. Entrepreneurs are recognized as important drivers of economic and social progress, and rapidly growing entrepreneurial enterprises are viewed as important sources of innovation, employment and productivity growth. Some of the most influential enterprises of our

time began relatively recently as small entrepreneurial ventures. Many governments are therefore trying to actively promote entrepreneurship through various forms of support

Entrepreneurs are people who have ideas, have vision and are willing to challenge the status quo. They play a vital role in society and the global economy. Entrepreneurial initiative covers the concepts of creation, risk-taking, renewal or innovation inside or outside an existing organization. Lastly, the entrepreneurial spirit emphasizes exploration, search and innovation, as opposed to the exploitation of business opportunities pertaining to managers.

The entrepreneurship which has been understood so late as an important concept in Economics is a center of economic development at the present day. The entrepreneurship concept is seen the power of economic growth and improvement. The notion of entrepreneurship which has an active part of increasing production and employment. Therefore the way which Turkish entrepreneur class followed, is important for Turkish economic history.

Entrepreneurship behaviour is respectively linked to cultural values. The association between entrepreneurship and culture can be categorized on the framework of three cultural dimensions: individualism, uncertainty avoidance and power distance. Turkey is a country that has been recognized to have high levels of collectivism, high power distance, high uncertainty avoidance, and relatively moderate femininity. Moreover, paternalistic values appear to be dominant among Turkish managers. It is important that to investigate Turkish entrepreneurship history because of to discover the cultural values.

The Ottoman Empire couldn't generate the capitalist system and devolve this heritage to the Republic. The Turkish entrepreneur class began to build on this construction. Arduous efforts had been made to create this class during the early Republic. Although the Government gave much importance to the entrepreneur class, it couldn't appear in a short period. The aim of creating an entrepreneur class which is the main purpose of the Government began to be realized in the beginning of the second half of 1980.

Since Turkey is one of the late industrial countries and there was no entrepreneur class during the earlier years of the republic of Turkey, it took a long time to gather the concept of entrepreneurship for Turkish business world. The entrepreneurship in Turkey is affected by the government, and the government involvement on business seems to be the most essential uncertainty in Turkish business. In countries with high involvement of government on business and financial sector as Turkey, it is absolutely hard to accept growth of entrepreneurship. Turkish business life is dominated by private holding companies and state economic enterprises. The state seems the most important institution which usually shapes the business structure. Turkish private companies remain highly dependent on the state for financial incentives, and the state often intervenes by frequent and unpredictable policy changes, which introduce uncertainties in business life.

The way which Turkish entrepreneur class followed is important for Turkish economic history. The aim of this study is to analysis economic thought and economic politics that affects evolution of entrepreneur class from 1923 to 1929 which is the period named Liberal Term. Because of the Turkish state's important role which an institution shapes the entrepreneur class, we will focus on state policies and activities. We will try to respond some important historical questions which how Turkish national culture plays a role impact on entrepreneurship and this part of the study tries to respond to the question of "Does Turkish culture and policies fabricate entrepreneurs in the long term"?